

Скромне слівце зухвалого редактора

Гадаю, що в багатьох українських читачів чимало приємних асоціацій пов'язано з образом бравого вояки Швейка. Для мене ж особисто ще з глибокого дитинства, відколи я почав читати грубіші книжки, Швейк став одним із найулюбленіших літературних персонажів. Маю надію, що в таких своїх симпатіях я не був самотнім, адже популярність Швейка серед читаючої публіки важко переоцінити. Та й у військових таборах в Ізяславі, де я здобував офіцерський чин, багато хто називав мене чомусь саме Швейком. Підстав для такого «хрещення» не бракувало, бо до військових обов'язків я таки ставився по-швейківськи.

У кожної зацікавленої особи, мабуть, є своє приватне ставлення до Швейка — певний тип стосунків із літературним персонажем. Для мене ж образ Швейка доволі тісно пов'язаний із моєю славістичною долею, у дещо формальному вимірі, проте із приватними векторами. Адже науковим керівником моєї кандидатської дисертації був Сергій Васильович Нікольський, один із найбільших авторитетів у гашеко- і швейкознавстві. Та ще й його зовнішня постава в мене постійно асоціювалася із візуальним образом Швейка. А науковим керівником моєї університетської дипломної роботи був Володимир Андрійович Моторний, визначний львівський славіст, авторитет у багатьох галузях. Саме у довірчих розмовах із ним я остаточно утвердився в рішенні здійснити нову власну редакцію Гашекових «Пригод бравого вояки Швейка» в перекладі Степана Масляка, а також — у потребі доповнити дане видання продовженням, що його дописав Карел Ванек. Зрештою, про цей додаток є нагода взнати докладніше із післямови проф. В.Моторного.

Історія українських перекладів «Пригод бравого вояки Швейка» Ярослава Гашека фрагментарно почалася ще від

20-х років ХХ століття. А вже в 30-х роках повний переклад з'явився чотирма частинами у Львові. Перша частина в перекладі О.Залужного (псевдонім Ю.Шкрумеляка) вийшла в ілюстрованому видавництві «Луна» (1930), а всі решта — в перекладі М.Зорка (псевдонім М.Топольницького) в бібліотеці «Воєнні спомини» (1930, 1932, 1936). До речі, четверта частина була доповнена продовженням К.Ванека в перекладі того ж таки М.Зорка, і саме вона покладена в основу нашого додатку.

Майже синхронно з'явилися і дві перші частини «Швейка» в перекладі Е.Двоя за редакцією А.Березинського — перша в Харкові в Державному видавництві України (1930), а друга — в Києві у видавництві «Література і мистецтво» (1932). Доречно буде згадати, що й у цьому проєкті планувалося опублікувати продовження К.Ванека, проте йому не судилося здійснитися.

Усі ці згадані видання належать лишень історії української перекладної літератури, натомість переклад Степана Масляка (1895—1960), вперше опублікований у Києві 1958 року видавництвом «Радянський письменник», належить до пролонгованого активу нашого письменства. Таке активне побутування цього перекладу пояснюється його якістю та фаховістю, а також постійною потребою час від часу перевидавати українського «Швейка». Існує чимало перевидань Маслякового перекладу, до того ж — за різними редакціями. Першу авторську редакцію перекладу здійснив Г.Кочур ще у 1966 році для видавництва «Дніпро». Це ж видавництво випустило перевидання цього перекладу (щоправда, вже в іншій редакції), зокрема, в серії «Вершини світового письменства» (1970) та в двотомнику творів Я.Гашека (1983). Ці та інші редакції тексту перекладу С.Масляка щось до нього додавали, а щось навіть віднімали, проте ці зміни не мали сутнього характеру.

І ось тут нарешті підійшла пора моєї редакторської зухвалості. Бо жодна з існуючих редакцій мене особисто не задовольняла. У такому разі треба було самому братися за цю роботу. На щастя (тішу себе такою ілюзією), мені в цьому плані ніби нічого й не бракує. «А цього вже досить», — як писав сам Ярослав Гашек у своїй передмові до опису Швейкових пригод під час Першої світової війни.

Це стосовно зухвалості, а стосовно скромності — то саме через неї я не буду в цьому короткому вступному слові пояснювати чи описувати основні риси моєї авторської редакції Маслякового перекладу Гашекового «Швейка». Усім бажаним взнати про це докладно й автентично доведеться таки прочитати саме це наше видання від початку і до кінця.

Іван Лучук

Усі, як один, віддайте свої голоси
за кандидата партії помірною прогресу
в межах законності Ярослава Гашека,
який на численних зборах розвинув
програму націоналізації двірників!

**Сьогодні
відбудеться
панахида за
кандидатами,
що
провалилися**

**Той, хто віддасть
за нас свій голос,
отримає
маленький
кишеньковий
акваріум!**

Якщо Ви оберете
нашого кандидата,
обіцяємо захистити
Вас від землетрусу
в Мексиці!

**Ярослав
Гашек
Голова
партії
помірною
прогресу
в межах
законності**

**Нам не вистачає 15
голосів**

ВСТУП

Велика доба потребує великих людей. На світі існують невідомі скромні герої, не увінчані славою Наполеона. Даремно шукати їхні імена в історії. Але при уважному аналізові їхня слава, можливо, затьмарила б навіть славу Олександра Македонського. У наші дні на вулицях Праги можна зустріти людину в приношеному одязі, яка, власне, і сама не уявляє свого значення в історії нової доби. Вона скромно йде своєю дорогою, нікого не турбує, і до неї не чіпляються журналісти з проханням про інтерв'ю. Якщо б ви запитали, як її звать, вона б відповіла дуже просто і скромно: «Я Швейк...»

І справді, ця тиха, скромна, бідно одягнена людина — і є той старий бравий вояка Швейк, хоробрий герой, ім'я якого ще за часів Австро-Угорщини було на вустах усіх громадян Чеського королівства і слава якого не поляже і в республіці.

Я дуже люблю цього бравого вояку Швейка і, подаючи його пригоди під час світової війни, я переконаний, що у всіх вас з'явиться симпатія до мого скромного, невідомого героя. Він не підпалював храму богині в Ефесі, як це зробив той дурень Герострат, щоб потрапити до газет і шкільних читанок.

А цього вже досить.

Автор

частина перша
У ТИЛУ

Die Nummer 48. 488.
 11. Jahrgang Nr. 4288.
Stufrierte
Kronen-Zeitung
 Herausgegeben von der Verwaltung & dem Redaktions-Bureau in Wien.
 Wien, Montag, den 28. Juni 1914.
 Preis: 10 Heller.
 Abonnement: 10 Kronen pro Jahr.
 Einzelhefte: 10 Heller.
 Anzeigen: 10 Heller pro Zeile pro Tag.
 Druck: 1000 Exemplare.
 Vertrieb: 1000 Exemplare.
Die Katastrophe von Sarajewo.
Attentat auf Erzherzog Franz Ferdinand und Herzogin von Hohenberg.
Mit Bombe und Browning.
Der Thronfolger und seine Gemalin ermordet.
Zwei Attentate.
 Dem ersten entkommen, dem zweiten erlegen.
Die Attentäter verhaftet.
 Von der empörten Menge blutig angegriffen.

Звісно, РЕВОЛЬВЕР-
НЕ ЗАБАРКА.

© пані Мюллерова

БРАВІЙ ВОЯКА ШВЕЙК ВСТРЯЄ У СВІТОВУ ВІЙНУ

— Та йой, забили нашого Фердинанда, — сказала служниця пану Швейкові, якого в свій час військова лікарська комісія безапеляційно визнала ідіотом, завдяки чому він покинув армію і займався тепер продажем псів, паскудних, нечистокровних потвор із родоводами, сфабрикованими його власною рукою. Крім цього фаху, Швейк мав ще й ревматизм і саме тепер натирив собі коліна оподельдоком.

— А якого ж це Фердинанда, пані Мюллерова? — спитав Швейк, не перестаючи натирати собі коліна. — Щодо мене, то я знаю двох Фердинандів. Один служить у магазині аптекаря Пруші і якось випив там помилково плящину якоїсь гидоти проти випадання волосся, а потім знаю ще Фердинанда Кокоску. Той збирає по вулицях собачі гівенця. Обох анітрохи не шкода.

— Але що ви, ласкавий пане, говорите, таж це пана ерцгерцога Фердинанда з Конопіштя*, цього тлустого, побожного.

— Мати Божа! — вигукнув Швейк. — Гарна історія. А де ж це з паном ерцгерцогом таке трапилося?

— Ухекали його, щоб ви знали, паночку, в Сараєві, з револьвера. Він їздив туди зі своєю ерцгерцогинею автомобілем.

* Див. примітки

— Ач який, пані Мюллерова, автомобілем! Ну-у, така персона може собі це дозволити. Але їй, мабуть, і на думку не спаде, що такі мандри автомобілем можуть бідою скінчитися. Та ще й до того у Сараєві — це ж у Боснії, пані Мюллерова. Тут, мабуть, турки лапки вмочили. Та що й говорити. Не треба було у них тієї Боснії та Герцеговини відбирати*. Ось воно як, пані Мюллерова. Так кажете, пан ерцгерцог вже став перед Божим судом. А довго мучився?

— Ясновельможний ерцгерцог зразу й сконали, мосьпане. Звісно, револьвер — не забавка. Ось недавно у наших Нуслях один пан бавився револьвером і перебив геть усю родину та ще й двірника, який прийшов подивитися, хто це там на третьому поверсі зняв таку стрілянину.

— Інший револьвер, пані Мюллерова, не вистрілить вам, хоч би ви й сказалися. Таких систем дуже багато. Але на пана ерцгерцога купили, безперечно, щось ліпше, і голову даю, пані Мюллерова, що той, хто це зробив, добре на таке причепурився. Бо знаєте, стріляти у пана ерцгерцога — неабияка робота. Це вам не браконьєру стріляти в лісничого. Тут уся справа в тому, як до нього добратися. В якомусь лахмітті до такого пана і не сунься. Тут треба йти в циліндрі, щоб вас поліцай загодя не цапнув.

— Воно тих напасників, кажуть люди, було там чимало, мосьпане.

— Та про це й говорити нема чого, пані Мюллерова, — сказав Швейк, закінчуючи натирати коліно, — якщо б ви хотіли убити пана ерцгерцога або найяснішого нашого цісаря, то ви б напевно з кимсь порадились. Один кум — один ум, більше кумів — більше умів. Цей порадить одне, той інше, і діло вдасться, як це співається в нашому гімні. Головне в тому, щоб не прогавити хвилини, коли таке панище повз вас проїде. Ось, наприклад, ви, мабуть, пам'ятаєте того пана Люкені, що проштрикнув терпугом нашу небіжку Єлизавету*. Він же прогулювався з нею, ось і вірте після цього комусь; з того часу жодна цісарівна не ходить гуляти. А таке чекає ще не на одного. Ось побачите, пані Мюллерова, доберуться вони ще й до російського царя і цариці, а можливо, боронь Боже, і до найяснішого нашого цісаря, якщо вже почин зробили з тим його племінником. Старий має ворогів до біса. Куди більше, ніж цей Фердинанд. Оце якось один пан у кнайпі розповідав: прийде, каже, час, і ті цісарі скапуватимуть, як свічки, один по одному: їх, каже, й державна прокуратура не врятує. Потім

виявилось, що той пан не мав чим оплатити рахунка, і шинкар змушений був покликати поліцая. А він як затопить шинкареві в пику раз, а поліцаєві аж двічі. Потім його в поліцейській таратайці відвезли, щоб отямився. Го-го, пані Мюллерова, діються нині речі, скажу я вам. Це ще одна втрата для Австрії. Коли я був на військовій службі, один піхотинець застрелив капітана. Зарядив гвинтівку і пішов у канцелярію. Там йому сказали, тобі, мовляв, нічого тут робити, а він своє і своє: хоче, каже, говорити з паном капітаном. Цей капітан вийшов до нього і тут же вліпив йому казармений арешт, а той підняв гвинтівку і пальнув капітанові просто в серце. Куля вилетіла крізь спину та ще й шкоди наробила в канцелярії: розбила банку чорнила, а воно облило службові документи.

— А що потім сталося з тим жовніриком? — спитала пані Мюллерова згодом, коли Швейк уже одягався.

— Повісився на підтяжках, — відповів Швейк, чистячи свій котелок. — А ці підтяжки навіть не його були. Він позичив їх у тюремного наглядача, збрехавши, ніби в нього штани злітають. Що ж він, дурний був чекати, поки його розстріляють. Не дивуйтеся, пані Мюллерова, в такому становищі кожному

голова обертом піде. Наглядача за це розжалували і припаяли йому шість місяців. Але він їх не відсидів. Утік до Швейцарії і зробився там проповідником у якійсь церкві. Тепер чесних людей мало, пані Мюллерова. Гадаю, що і пан ерцгерцог Фердинанд у цьому Сараєві не розчовпав, що воно за пташка той, хто в нього стріляв. Побачив цього панка і, певно, подумав: «Це, мабуть, порядна людина, якщо гукає мені «хай живе». А панок тим часом його й бацнув. Засадив одну кулю чи кілька?

— Газети, мосьпане, пишуть, буцімто пан ерцгерцог був, як решето. Той випустив у нього геть усі набой.

— Це йде, пані Мюллерова, як по маслу, страшенно швидко. Я для такої справи купив би собі браунінг. На вигляд — іграшка, а тим часом за дві хвилини можна перестріляти двадцять ерцгерцогів, байдуже — сухорлявих чи опецькуватих. Хоч між нами кажучи, пані Мюллерова, в товстопузого ерцгерцога вцілити безперечно легше, ніж у кощавого. Пам'ятаєте, як оті португальці підстрелили свого короля?* Він був такий же черевань. Та що й казати, адже ж король ніколи худенький не буває. Ну, тепер я йду до кнайпи «Під чашею», а коли прийдуть за тим пінчером, — я вже взяв за нього завдаток, — то перекажіть, що він у мене на селі у псарні, я йому недавно підрізав вуха, і доки вони не загояться, песика не можна перевозити, бо вуха застудяться. Ключ залиште у двірнички.

У кнайпі «Під чашею» сидів лише один відвідувач. Це був таємний агент державної поліції Бретшнейдер. Шинкар Палівець мив тапки¹ з-під пива, а Бретшнейдер марно намагався зав'язати з ним серйозну розмову.

Палівець був відомий грубіян, кожне друге слово в нього було або «дупа», або «гівно», але при цьому він був начитаний і радив кожному прочитати, що саме написав про ці вищезгадані речі Віктор Гюго, переказуючи останню відповідь старої гвардії Наполеона англійцям у битві під Ватерлоо*.

— Гарне літо маємо, — вів далі Бретшнейдер свою серйозну розмову.

— Все це гівна варте, — відповів Палівець, ставлячи тапки до мисника.

— Та й накоїли ж вони нам у Сараєві — нема чого й казати, — з проблоском надії відізався Бретшнейдер.

¹ Тапки — глиняні підставки під кухлі пива.

— В якому Сараєві? — перепитав Палівець. — У тій нусельській винарні? Там же бійки кожного дня. Воно ж відомо — Нуслі!

— У боснійському Сараєві, пане шинкарю. Застрелили там нашого пана ерцгерцога Фердинанда. Що ви на це?

— Я в такі справи не втручаюся. З такими справами хай мене кожний поцілує в дупу, — чемно відповів пан Палівець, запалюючи люльку. — Бо встрявати в наші часи у такі справи це однаковісінько, що в петлю лізти. Я дрібний торговець. Хто до мене приходять і замовляє собі пиво, тому я й наливаю, а якесь там Сараєво, політика або небіжчик ерцгерцог — це не для нас, на цьому нічого не заробиш, хіба що кримінал в Панкраці*.

Бретшнейдер замовк, розчаровано оглядаючи порожню кнайпу.

— Тут колись висів портрет найяснішого нашого цісаря, — за хвилину знову заговорив він, — саме там, де тепер дзеркало.

— Еге ж, правду кажете, висів, — ствердив пан Палівець, — та на той портрет дуже мухи насрали, от я і виніс його на горище. Бо, знаєте, ще хтось, бува, дозволив би собі кинути якесь слово і могли б з цього вийти неприємності. І на чорта мені це здалося?

— В тому Сараєві, напевно, було дуже паскудно, пане шинкарю?

На це підступне пряме запитання пан Палівець відповів надзвичайно обережно:

— В цю пору в Боснії і Герцеговині буває страшенна спека. Коли я там служив, ми нашому старшому лейтенантові мусили класти лід на голову.

— В котрому ж полку ви служили, пане шинкарю?

— Я цих дрібниць не пам'ятаю, бо ніколи такими дурницями не цікавився, — відповів пан Палівець. — Багато знати-меш — скоро посивієш.

Таємний агент Бретшнейдер надовго замовк, і його похмуро обличчя пожвавівало лише з приходом Швейка, який увійшов до кнайпи і, замовивши чорне пиво, зауважив:

— У Відні сьогодні також траур.

Бретшнейдерові очі зблиснули надією, він похапцем промовив:

— В Конопішті висить десять чорних прапорів.

— А їх повинно б там бути дванадцять, — сказав Швейк, відпивши пива.

— А чому гадаєте, що дванадцять? — спитав Бретшнейдер.

— Для рівного рахунку, щоб була дюжина; краще рахувати, та й купувати на дюжину вигідніше, — відповів Швейк.

Запала тиша, аж її порушив сам Швейк, зітхнувши:

— І так він вже на Божому суді, дай йому, Господи, царство небесне. Навіть не дочекався стати цісарем. Коли я був на військовій службі, один генерал впав з коня і просто на очах розбився. Хотіли йому допомогти сісти знову в сідло, підсадити його, аж глянь, а він зовсім мертвий. І також мав піти вгору: стати фельдмаршалом. Це трапилося під час військового огляду: вони, ці огляди, до добра ніколи не приводять. В Сараєві, мабуть, теж був якийсь парад. Пам'ятаю, одного разу на такому параді мені бракувало на мундири двадцять гудзиків, за це мене на чотирнадцять діб замкнули до буцегарні, і два дні я пролежав, як той Лазар, прив'язаний лівою рукою до правої ноги. Але що ж поробиш. В армії мусить бути дисципліна. Інакше ніхто б нікого не слухав. Наш оберлейтенант Маковець завжди казав нам: «Дисципліна, бовдури, повинна бути, бо інакше ви б лазили, як мавпи, по деревах. Військова служба з вас, дурні йолопи, людей зробить». Хіба ж це не правда? Уявіть собі парк, скажімо, на Карлаку*, а на кожному дереві сидить солдат без дисципліни. Це мене найбільше лякало.

— У Сараєві це робота сербів, — спрямовував розмову Бретшнейдер.

— Помиляєтесь, — відповів Швейк, — то зробили турки заради Боснії і Герцеговини. — І Швейк з'ясував свій погляд на зовнішню політику Австрії на Балканах: турки в 1912 році програли війну з Сербією, Болгарією і Грецією. Вони хотіли, щоб Австрія їм допомогла, а цього не сталося, ось вони й застрелили Фердинанда.

— Ти любиш турків? — звернувся Швейк до шинкаря Палівця. — Любиш тих собак нехрещених, адже ж правда, що ні?

— Відвідувач завжди відвідувач, — сказав Палівець, — хай він і турок. Яке діло нам, торговцям, до політики? Заплатив за пиво, сиди в шинку і базікай собі досхочу. Це мій принцип. Хто б не вбив нашого Фердинанда — серб чи турок, католик чи магометанин, анархіст чи младочех* — мені однаковісінько.

— Добре, пане шинкарю, — відізвався Бретшнейдер, який знову втратив надію, що хтось із цих двох зловиться, — але ви згодні, що це велика втрата для Австрії?

Замість шинкаря відповів Швейк:

— Авжеж, втрата, цього ніхто не може заперечити. Жахлива втрата, бо хіба ж Фердинанда можна замінити якимсь пришелепуватим йолопом. Шкода тільки, що він не був товстіший.

— Що ви хочете цим сказати? — ожив Бретшнейдер.

— Що хочу сказати? — охоче відповів Швейк. — Ось що: коли б він був гладший, то напевно б вже геґнув від паралічу ще тоді, коли ганяв бабів у Конопішті, які в його лісництві збирали хмиз і гриби, і тепер не вмер би такою ганебною смертю. Адже подумати тільки: небіж найяснішого пана цісаря, а вони його застрелили. Таж це ганьба, всі газети про це пишуть. У нас в Будейовіцах на ярмарку проштрикнули у сварці одного торговця худобою, на прізвище Бржетіслав Людвік*. У нього був син Богуслав, і от куди б той бувало не прийшов продавати свиней, ніхто у нього нічого не купував, а кожний говорив: «Це син того, проштрикнутого, він теж, мабуть, добра каналія». Кінець кінцем, йому нічого іншого не залишалось, як стрибнути в Крумлові з мосту у Влтаву, потім довелося його звідти витягати, довелося воскресати, довелося з нього воду викачувати, і все ж таки судилося йому сконати на руках у лікаря, коли той йому щось впорснув.

— Ну й дивні ви робите порівняння, — значуще промовив Бретшнейдер, — говорите спочатку про Фердинанда, а потім одразу ж про торговця худобою.

— Ні, я порівнянь не роблю, — запротестував Швейк. — Боронь Боже, щоб я хотів когось із кимсь порівнювати. Пан шинкар мене знає. Правда ж, я ніколи нікого ні з ким не порівнював? Я тільки не хотів би бути в шкурі вдови ерцгерцога. Що ж вона тепер робитиме? Діти — сироти, маєток в Конопішті без господаря. А виходити ще раз за якогось іншого ерцгерцога? Яку з цього матиме користь? Поїде з ним знову до Сараєва і вдруге залишиться вдовою. Кілька років тому був у Зліві біля Глибокої один лісник з таким паскудним прізвищем Піндюрка. Застрелили його браконьери, і залишилася після нього вдова з двома дітьми. За рік вона знову вийшла заміж за лісника, Пепіка Шавловця з Мидловарів. Та що ж, і того ухекали. Тоді вийшла заміж втретє і знову ж таки за лісника

та й каже: «Бог любить трійцю. Якщо і тепер не пощастить, то вже сама не знаю, що вдію». Ясно, що і цього застрелили, а вже мала з тими лісниками шестеро дітей до купи. Пішла вона до канцелярії князя в Глибоку скаржитися, якого вона з отими лісниками клопоту зазнала. Тоді їй порадили Яреша* з Ражицької вежі, що сторожував біля ставків. Але що ви на те скажете? Втопили його під час риболовлі у ставку. І від нього мала ще двоє дітей. Потім узяла собі вихолощувача з Воднян, так той її раз уночі шарахнув сокирою і сам добровільно на себе заявив. Коли його потім в окружному суді у Пісеку вішали, він відкусив священникові ніс і сказав: взагалі, мовляв, ні в чому не кається, і до того ж говорив щось дуже погане про нашого найяснішого цісаря.

— А не знаєте, що він про нього говорив? — тоном, сповненим надії, запитав Бретшнейдер.

— Цього вам сказати не можу, бо цього ніхто не відважився повторювати. Але, кажуть, щось нечувано страшне, бо один присутній при цьому судовий радник аж з глузду з'їхав, його ще й досі тримають в ізоляції, аби бодай чого не розп'ятав. Це була вам не звичайна собі образа найяснішого монарха, що їх сп'яну сиплють.

— А які ж то образи на нашого найяснішого монарха сп'яну сиплють? — запитав Бретшнейдер.

— Будь ласка, панове, змініть пісеньку, — відізвався шинкар Палівець. — Я, знаєте, цього не люблю. Щось бовкнеш, а тоді шкодуватимеш.

— Які образи на нашого монарха сп'яну сиплють? — повторив Швейк. — Всілякі. Впийтеся, замовте, аби вам заграли австрійський гімн, і побачите, що почнете говорити. Навигадуєте стільки на нашого найяснішого цісаря, що, якби лише половина з того була правда, вистачило б йому ганьби на все життя. Але наш старий монарх насправді цього не заслуговує. Самі подумайте. Втратив сина Рудольфа ще молодим, у розквіті сил*. Жінку Єлизавету проштрикнули йому терпугом. Потім десь пропав у нього Ян Орт*, а брата — мексиканського цісаря — застрелили в якійсь фортеці під якимсь муром*. Тепер знову на старості застрелили родича. Та тут треба мати залізні нерви. А якомусь пиякові щось стукне в голову, і він починає його лаяти. Коли нині щось вибухне, піду добровольцем і служитиму найяснішому цісарю нашому, хоч би мене на капусту посікли!

Швейк хильнув як слід і продовжував:

— Ви гадаєте, що наш найясніший все це подарує? То погано його, мабуть, знаєте. Війна з турками неодмінно мусить бути. Ви вбили мені родича, так ось вам по пиці. Війна неминуча. Сербія і Росія нам у цій війні допоможуть. Завариться така катавасія, що аж пір'я летітиме.

Швейк у цю віщу хвилину свого натхнення був прегарний. Його простодушне усмінене обличчя сяяло, як місяць уповні. Йому все було таким ясним.

— Можливо, — продовжував він малювати майбутнє Австрії, — на нас на випадок війни з Туреччиною, нападуть німці, бо ж німці і турки одна рука. Це такі бестії, що немає їм у світі рівних. Але ми можемо об'єднатися з Францією. Вона ще з 71 року має зуб на Німеччину. Ось тобі вже й почнеться танець. Війна буде, більше не скажу вам ані слова!

Бретшнейдер встав і урочисто промовив:

— Більше і не треба говорити, ходімо зі мною в коридор, я скажу вам дещо.

Швейк вийшов за агентом у коридор, де на нього чекала маленька несподіванка. Товариш по склянці показав орлика* і заявив, що він Швейка заарештовує і негайно відведе до управління поліції. Швейк намагався довести, що пан, очевидно, помиляється, бо він, Швейк, зовсім не винний, він же не сказав жодного слова, яке могло б кого-небудь образити.

Однак Бретшнейдер відповів, що Швейк дійсно вчинив кілька злочинів, серед яких найголовніший — державна зрада.

Потім вони повернулися до кнайпи, і Швейк звернувся до пана Палівця:

— Я випив п'ять кухлів пива і з'їв один рогалик із сосискою. Тепер дайте мені ще чарочку сливовиці, бо я вже мушу йти, позаяк мене заарештовано.

Бретшнейдер показав пану Палівцю орлика, хвилину дивився на нього, а потім запитав:

— Ви одружені?

— Так.

— А ваша дружина може вести торгівлю під час вашої відсутності?

— Може.

— Отже, все в порядку, пане шинкарю, — весело промовив Бретшнейдер, — покличте сюди вашу дружину і передайте їй справи, бо ввечері ми прийдемо по вас.

— Не журися, — потішав шинкаря Швейк, — мене заарештували за державну зраду.

— Але мене за що? — заскиглив пан Палівець. — Я ж був такий обережний.

Бретшнейдер усміхнувся і з переможним виглядом пояснив:

— За те, що ви сказали, нібито мухи срали на нашого найяснішого цісаря. Ми вже виб'ємо вам тих мух з голови.

Швейк покинув кнайпу «Під чашею» в супроводі агента. Він стежив за виразом обличчя Бретшнейдера і, коли вони вийшли на вулицю, спитав із своєю добродушною посмішкою:

— Може, мені зійти з тротуару?

— Навіщо?

— Гадаю, що коли я заарештований, то не маю права ходити по тротуару.

Входячи у ворота управління поліції, Швейк промовив:

— І не зчулись, як уже тут. Ви часто ходите «Під чашу»?

Саме тоді, як Швейка вели в приймальню канцелярію, у кнайпі «Під чашею» пан Палівець передавав справи заплаканій дружині, по-своєму заспокоюючи її.

— Не плач, не реви! Що вони мені можуть зробити через обісраний портрет цісаря?

Ось так мило, своїм чарівним способом і вступив бравий вояка Швейк у світову війну. Істориків, без сумніву, буде цікавити той факт, що він передбачав далеке майбутнє. Правда, ситуація пізніше склалася інакше, ніж Швейк викладав її «Під чашею», але він не мав дипломатичної освіти, і це слід взяти до уваги.

© пан Палівець

НЕ РОБІТЬ
ІДІОТСЬКОЇ
МІНИ!

© поліцейський радник,
подібний до злочинця

БРАВІЙ ВОЯКА ШВЕЙК В УПРАВЛІННІ ПОЛІЦІЇ

Сараєвський атентат наповнив управління поліції численними жертвами. Тягали одного за одним, а старий інспектор в приймальній канцелярії добродушно говорив:

— Вам цей Фердинанд боком вилізе!

Коли Швейка замкнули в одній з численних камер першого поверху, там уже сиділо ціле товариство — шість осіб. П'ятеро примостилися

навколо столу, а в кутку на нарах, немов тримаючись осторонь від них, чипів чоловік середніх років. Швейк почав розпитувати, за що кого замкнули. Від п'яťох, що сиділи біля столу, дістав майже одну і ту ж відповідь:

— «Через Сараєво», «через Фердинанда», «через вбивство пана ерцгерцога», «за Фердинанда», «за те, що в Сараєві пана ерцгерцога спроводили на той світ».

Шостий, який цурався тих п'яťох, сказав, буцімто він тому не хоче мати з ними нічого спільного, щоб на нього не впала якась підозра; він, мовляв, сидить тут лише за спробу вбивства з метою пограбування господаря із Голіц. Швейк підсів до товариства змовників, які вже вдесьте оповідали, як вони вклепалися в цю історію. Їх усіх, крім одного, спіткало це в шинку, винарні або в кав'ярні. Винятком був надзвичайно гладкий пан в окулярах із заплаканими очима. Його заарештували вдома, на квартирі, бо за два дні до замаху в Сараєві він оплатив «У Брейшки» рахунок за двох сербських студентів-політехників; до того ж, таємний агент Брікс бачив його п'яньким у їхньому товаристві в «Монмартрі» на Рже-

тезовій вулиці, де він за них також платив, як це стверджував його власний підпис у протоколі.

На попередньому слідстві в поліції він у відповідь на всі запитання тільки одноманітно квилив:

— Я маю паперову крамницю.

На що діставав таку ж стереотипну відповідь:

— Це вас не виправдує.

Невеликий на зріст пан, якого схопили у винарні, був учителем історії і намагався викласти власникові винарні історію різних атентатів. Його заарештували саме тоді, коли він скінчив психологічний аналіз кожного атентату словами:

— Ідея атентату так само проста, як «колумбове яйце».

— Зовсім така, як те, що вас чекає панкрацька тюрма, — доповнив його висновок при допиті комісар поліції.

Третій змовник був головою добродійного товариства «Доброміл» в Годковичках. В день атентату «Доброміл» влаштував гуляння з концертом. Прийшов жандармський вахмістр і звернувся до присутніх, щоб вони розійшлися, бо, мовляв, Австрія в жалобі, на що голова «Доброміла» добродушно відповів:

— Почекайте хвилинку, хай дограють до кінця «Гей, слов'яни»*.

Тепер він сидів з похнюпленою головою і нарікав:

— В серпні відбудуться перевибори правління, і коли я до того часу не повернуся додому, може статися, що мене не оберуть. А мене вже десятий раз обирають головою. Я цієї ганьби не переживу.

Дивну штуку утнув небіжчик Фердинанд четвертому заарештованому, людині бездоганного характеру і незаплямованої репутації. Цілі два дні він уникав будь-яких розмов про Фердинанда і раптом увечері в кав'ярні за мар'яжем, б'ючи хрестового короля козирною бубновою сімкою, сказав:

— Сім кульок, як у Сараєві.

П'ятий, котрого, як він сам казав, посадили «через це вбивство пана ерцгерцога в Сараєві», ще й сьогодні був з найжаченими від жаху волоссям і бородою, чим дуже нагадував кошлату болонку. В ресторані, де його заарештували, він узагалі не тільки не вимовив ані слова, але навіть і газет не читав про вбивство Фердинанда. Він сидів сам один біля столика, коли до нього підійшов якийсь пан, сів навпроти і швидко запитав:

— Ви про це читали?

— Не читав.
— Знаєте про це?
— Не знаю.
— А знаєте, про що йдеться?
— Не знаю, мене це не цікавить.
— А все ж таки вас це повинно було б цікавити.
— Не знаю, що б мене могло цікавити? Я викурюю сигару, випиваю кілька кухлів пива, вечеряю, а газет не читаю. Газети брешуть. Навіщо мені хвилюватися?

— Значить вас не цікавить це вбивство в Сараєві?
— Мене взагалі не цікавить жодне вбивство. Хай собі буде в Празі, Відні, Сараєві чи Лондоні. Для цього є державні установи, суди і поліція. Якщо когось десь вб'ють, то так йому і треба; чом ти, бовдуре, був такий необережний, що дозволив себе вбити?

Це були його останні слова в тій розмові. Відтоді він кожні п'ять хвилин лише голосно повторював:

— Я не винний, я не винний.

Ці слова він вигукував і в воротах управління поліції, ці слова повторятиме, коли його везимуть до карного суду в Прагу, і з тими словами він увійде до своєї тюремної камери.

Вислухавши всі ці страшні змовницькі історії, Швейк вважав доцільним розтлумачити усю безнадійність їхнього становища.

— Всім нам натруть писки, — почав він свої слова розради, — а те, що ми вийдемо сухими з цієї халепи, така правда, як воша кашляє. Для чого ж тоді поліція? Саме для того, щоб за наші дурні язика дерти з нас лика. Коли вже прийшли такі небезпечні часи, що у ерцгерцогів смелять, як у зайців, то хай ніхто не витріщає баньки, коли його тягнуть до управління поліції. Все це робиться заради помпи: треба ж Фердинандові перед похороном зробити рекламу. А що нас тут, як чортів у пеклі, то тим краще, буде веселіше. Коли я ще був на військовій службі, під замком не один раз сиділа половина роти. Отаких невинних, що їх засудили ні за цапову душу, було і було. Та не лише на військовій службі, а і в судах. Пам'ятаю, раз засудили одну бабу за те, що вона задушила своїх новонароджених близнят, хоч вона присягалася, що не могла задушити близнят, бо у неї народилося лише одне дівчатко, яке їй вдалося задушити безболісно, ані пискнуло. Проте її все ж таки засудили за подвійне вбивство. Або той невинний циган в Забеглінах, що вдерся вночі під Різдво до маленької крамнички. Він клявся і божився, нібито хотів лише зігрітися, — але лисого батька йому

це допомогло. Коли вже суд вхопить щось у свої руки — гаплик. Погано, але так і мусить бути. Хоч не всі люди такі негідники, як можна про них думати, та спробуй відрізнити порядного від пройдисвіта, особливо сьогодні, в такий важкий час, коли ухекали цього Фердинанда. Колись, як я ще служив у війську в Будейовіцах, у лісі, за полігоном, застрелили пса, а цей пес належав пану капітанові. Той, коли дізнався про це, викликав нас усіх, вишикував і каже: хай вийде з шеренги кожний десятий! Я, зрозуміло, також був десятий. Ми виструнчилися, немов жердки проковтнули, стоїмо, ані мруг. А капітан ходить довкола нас і горлає: — Ви падлюки, волоцюги, нікчеми, плямисті гієни! За цього пса вас всіх треба у карцер запхати, січки з вас наробити, постріляти, живцем поварити. Я з вами церемонитись не буду: чотирнадцять днів ніхто ані кроку з казарми. — Так от бачите, тоді йшлося про собацюгу, а тепер про пана ерцгерцога, отже, тут треба такого страху нагнати, щоб ця жалоба була чогось варта.

— Я не винний, я не винний, — твердив наїжачений пан.

— Ісус Христос також був не винний, — сказав Швейк, — проте його розіп'яли. Ніколи, ніде і нікого не цікавила доля якоїсь безвинної людини. «Maul halten und weiter dienen»¹, як казали нам на військовій службі. Це найпевніше і найкраще.

Швейк ліг на нари і спокійно заснув.

За той час привели ще двох. Один з них був мандрівний торговець-босняк. Він ходив по камері, скреготів зубами і матюкався. Боснійця непокоїла думка, що в управлінні поліції пропаде його кошик з товарами.

Другий новачок був шинкар Палівець. Він, помітивши знайомого Швейка, збудив його і трагічним голосом вигукнув:

— І я вже тут!

Швейк сердечно потиснув йому руку і сказав:

— Дуже радий. Я знав, що той пан дотримає слова, коли вам казав, що за вами теж прийдуть. Така точність надзвичайно добра річ.

Однак пан Палівець зауважив, що така точність гівна варта, і пошепки запитав Швейка, чи решта цих замкнених панів, бува, не злодії, бо, мовляв, йому як торговцеві-крамареві це б могло пошкодити. Швейк пояснив, що всі, крім одного, замкненого за спробу вбивства господаря з Голіц з метою грабування, належать, завдяки ерцгерцогові, до їхнього товариства.

¹ Стулити писок і служити далі (нім.).

Пан Палівець образився і запротестував — він, мовляв, тут не через якогось ідіотського ерцгерцога, а через самого найяснішого цісаря. Це всіх дуже зацікавило, і він розповів про те, як мухи обпаскудили найяснішого монарха.

— Загидили його bestії, — кінчив він розповідь про свої прикрі пригоди, — та ще й мене самого довели до криміналу. Я цього тим мухам не подарую, — додав він погрозливо.

Швейк знову заснув, але ненадовго, бо за ним прийшли, щоб відвести на допит.

І так, піднімаючись по сходах до третього відділу на допит, Швейк ніс свій хрест на Голгофу, сам не помічаючи свого мучеництва.

Уздівши табличку, що плювати на сходах заборонено, він попрохав у поліцая дозволу плюнути в плювальницю і у сяєві своєї власної простоти вступив до канцелярії зі словами:

— Добрий вечір вам, панове, всім разом і кожному зокрема.

Замість відповіді хтось добре штурхонував його під ребра і підштовхнув до столу, за яким сидів пан з холодним чиновницьким обличчям, риси якого свідчили про звірячу жорстокість — ніби він щойно зійшов з сторінок книжки Ломброзо «Про типи злочинців»*.

Він кровожерливо глянув на Швейка і сказав:

— Не робіть ідіотської міни.

— Це від мене не залежить, — серйозно відповів Швейк. — Мене з військової служби списали за ідіотизм, і особлива комісія офіційно визнала ідіотом. Я офіційний ідіот.

Подібний до злочинця пан клацнув зубами.

— Те, в чому вас обвинувачують, і всі ваші вчинки свідчать, що у вас усі клепки на місці.

І він нарахував Швейкові цілий ряд різних злочинів, починаючи з державної зради і кінчаючи образою його ве-

личности і членів цісарського дому. В центрі тієї групи злочинів виблискувало схвалення вбивства ерцгерцога Фердинанда, звідки виходила парость з новими злочинами, серед яких особливо вирізнялося підбурювання до бунту, оскільки це сталося в публічному місці.

— Що ви на це скажете? — триумфуюче спитав пан із звірячими рисами обличчя.

— Цього і справді багато, — невинно відповів Швейк, — а що забагато, то шкодить.

— Ось бачите, самі погоджуєтеся.

— Я погоджуюся з усім, бо строгість мусить бути, без строгости ніхто ніколи нічого не зробить. Наприклад, коли я служив у війську...

— Заткніть пельку! — гаркнув поліцейський радник на Швейка. — Говорить тоді, коли вас будуть про щось питати. Розумієте?

— Чому б мені не розуміти, — сказав Швейк. — Мельдую послушно, розумію і в усьому, що ваша милість ласкаво скажуть, я зумію зорієнтуватися.

— З ким маєте зносини?

— Зі своєю служницею, ваша честь!

— А чи не маєте знайомих у місцевих політичних колах?

— Маю, шановний пане, купую собі вечірні випуски «Національної політики» — «Сучки»*.

— Геть! — заверещав на Швейка пан зі звірячими рисами обличчя.

Коли Швейка виводили з канцелярії, він сказав:

— На добраніч, ласкавий пане.

Повернувшись до своєї камери, Швейк повідомив усіх арештованих, що такий допит — це жарти. Там на вас трохи погаркають, а наприкінці виженуть.

— Раніше, — продовжував Швейк, — бувало куди гірше. Читав я колись книжку, що обвинувачені мусили ходити по розпеченому залізі і пити розтоплене олово, щоб можна було виявити, хто не винний. А хто не хотів признаватися, тому запахали ноги в іспанський чобіт* і розтягували на драбині або пекли йому пожежним факелом боки, як це робили зі святим Яном Непомуцьким*. Той, кажуть, верещав при цьому так, ніби з нього шкуру живцем дерли, і не переставав ревти, аж поки його в непромокальному мішку не скинули з мосту Елішки*. Таких випадків було безліч. А потім ще людину четвертували або садовили на палю десь там біля музею. А

якщо її кидали лише до голодоморні, то така людина почувала себе так, немовби знову на світ народилася.

— В нашу добу сидіти у в'язниці — це забава, — смакував Швейк далі. — Жодних четвертувань, жодних іспанських чобіт. Матраци маємо, стіл маємо, лавку маємо, не тиснемося, як оселедці в діжці, юшку одержуємо, хліб дають, дзбанок води приносять, убиральня просто-таки під самісіньким носом. У всьому видно, що вперед ідемо. Правда, трохи далеко на допит ходити, аж через три коридори вище поверхом, але зате в коридорах чисто і людей як чорт пугою нагнав: одного ведуть сюди, другого туди, молодого, старого, чоловіків, жінок, так що бач. Принаймні радієте, що ви тут не самі. Кожний пихато йде своєю дорогою і не боїться, що йому в канцелярії скажуть: «Ми порадилися, і завтра вас або четвертують, або сплять, як ви самі виберете». Напевно, тоді було важко відважитися, що саме вибрати, і я, панове, думаю, не один би з нас в таку хвилину розгубився. Та що тут багацько говорити, світ не той став, пішло з іншої бочки і, що не кажіть, на нашу користь.

Тільки-но він закінчив промову на захист сучасного стану ув'язнення громадян, як наглядач відчинив двері й гукнув:

— Швейк! Одягнутися і йти на допит!

— Я одягнуся, — відповів Швейк. — Я проти цього нічого не маю, але боюся, тут якась плутанина. Адже мене вже раз із допиту поперли, та й боюся, аби пани, які тут сидять зі мною, не гнівалися, бо я йду вже вдруге на допит, а вони ще й разу там не були. Ще, чого доброго, почнуть мені заздрити.

— Виліжайте і не патякайте, — була відповідь на джентльменську заяву Швейка.

Швейк знову опинився перед паном з обличчям злочинця, і той без жодної передмови запитав твердо і невідхильно:

— У всьому признаєтеся?

Швейк втупив свої добрі сині очі в невблаганну людину і м'яко сказав:

— Якщо ваша честь бажають, аби я признався, то я признаюся, мені це не пошкодить. Але якщо ваша честь скажуть: «Швейку, ні в чому не признавайтесь», я буду викручуватися, коли б з мене і паси дерли.

Строгий пан написав щось в акті і, подаючи Швейкові перо, наказав підписатися.

І Швейк підписав донос Бретшнейдера з таким додатком:

«Усі вищезазначені обвинувачення проти мене обґрунтовані.»

Йозеф Швейк».

Підписавшись, Швейк звернувся до суворого пана:

— Може, треба ще щось підписати? Чи, може, прийти мені вже вранці?

— Вранці вас відвезуть до кримінального суду, — почулося у відповідь.

— О котрій годині, ваша честь? Щоб, боронь Боже, не проспати.

— Геть! — загриміло сьогодні вдруге по той бік стола.

Повертаючись до своєї нової домівки з залізними ґратами, Швейк промовив до поліцая, який його супроводив:

— Тут усе йде, як по маслу.

Ледве за ним замкнулися двері, як друзі по камері засипали його різними запитаннями, на які Швейк ясно відповів:

— Я зараз признався, що, здається, це я вбив ерцгерцоґа Фердинанда.

Нараз всі шестеро з жаху зіщулилися під завошивленими ряднами.

Лише босняк мовив:

— Ласкаво просимо!

Вмощуючись на нарах, Швейк сказав:

— Свинство, що у нас тут немає будильника.

Вранці, однак, його підняли і без будильника і рівно о постій годині відвезли в «зеленому Антоні»* до крайового кримінального суду.

— Хто рано встає, тому Бог дає, — сказав Швейк до своїх супутників, коли «зелений Антон» виїздив із воріт управління поліції.

••• МИ ПОРАДИМЯСЯ, І ЗАВТРА
••• ВАС АБО ЧЕТВЕРТУНТЬ,
АБО СПЛЯТЬ,
ЯК ВИ САМІ ВИБЕРЕТЕ.

© чиновник із канцелярії

Зміст I тому

Іван Лучук

Скромне слівце зухвалого редактора	5
Вступ	8
Частина перша	
У ТИЛУ	9
Бравий вояка Швейк встрає у світову війну	13
Бравий вояка Швейк в управлінні поліції	23
Швейк перед судовими лікарями	31
Швейка викидають із божевільні	38
Швейк у поліційному комісаріаті на Сальмовій вулиці	44
Розірвавши зачароване коло, Швейк знову опинився вдома	52
Швейк іде на війну	63
Швейк — симулянт	69
Швейк у гарнізонній тюрмі	86
Швейк денщиком у фельдкурата	106
Швейк з фельдкуратом їдуть правити польову месо	128
Релігійний диспут	138
Швейк іде соборувати	145
Швейк денщиком у надпоручника Лукаша	159
Катастрофа	197
Післямова до першої частини «У тилу»	210
Частина друга	
НА ФРОНТІ	213
Пригоди Швейка в поїзді	217
Швейків Будейовіцький анабазис	237
Пригоди Швейка в Кірайгіді	301
Нові страждання	357
З Мосту-над-Літавою в напрямі Сокаля	380
ПРИМІТКИ	420

Зміст II тому

Частина третя

СЛАВНА ПРОЧУХАНКА	5
Через Угорщину	9
У Будапешті	65
З Гатвана на кордон Галичини	116
Marschieren marsch!	163

Частина четверта

ПРОЧУХАНКА ТРИВАЄ	209
Швейк в ешелоні російських полонених	213
Духовна розрада	237
Швейк знов у своїй маршовій роті	247

ДОДАТОК

Карел ВАНЕК

***	285
За ворогом	288
Вперед! Вперед!	315
У стрілецьких ровах	339

Володимир Моторний

Замість післямови, або Карел Ванек ставить крапку на пригодах бравого вояка Швейка у світовій війні	356
--	-----

ПРИМІТКИ	362
----------------	-----